

DADALI TÜRK HALK İNANÇLARI

GİRİŞ:

Biz bu bildirimizde, Dadali Türkmenlerinin yaşadıkları yörelere, bölgeye gelmiş oldukları yerlere, inanç yapılarına, diğer kültürel özelliklerine,, çevredeki diğer halklarla ilişkilerine dair açıklamalar yapıp , bazı karşılaştırmalara gidip, tespitlerimizin genel Türk halk kültüründeki yerlerine işaret etmeye çalıştık. Bazı inanç içerikli etimolojik irdelemelerde bulunduk. Alandan derlenen bu bilgilerde bize, Katip Musa Özmen Dede (2002 tarihi itibariyle 95 yaşında, Damalın Konuksever mahallesi halkından) ve Erol Özer (Koyunpınar köyünden Sazkara ilköğretim Okulu Müdürü, 2002 yılı itibariyle, 50 yaşlarında) yardımcı olmuşlardır.

METİN :

Dadali Türkmenleri Alevi inançlıdırlar. Dadali Türkmenlerinin bir kısmı; Ardahan ilinin Damal ilçesi ve yakın çevresinde meskundurlar. Meskun buldukları köyler; Eskikılıç (Kirpeşen), Obrura (Çıkara), Üçdere, Kalonder Dere, aşağı Gündeş, Yukarı Gündeş, Seyitveren, Tepeköy, Otağköy (Erzede), Burmadere (Sort), Deveköy, Damal (Yukarı Damal), Aşağı Damal, Küçük Damal, İkizdere (Sonu) dur. Damalın etimolojisi, dam=ev, eval şeklinde yapılmaktadır. Damal'daki tarihi kilisenin cemaatini yörede uzak geçmişte yaşamış olan Gregoryan Türkler ve Ermeniler oluşturuyorlardı. Hanak bölgesine bağlı Dadali Türkmenleri ise; Koyunpazarı (Sazkara), İncedere (Piklap), Güneygören (Kelkeden), Çavdarlı

(Nakalaköy), Serinkuyu (Deneden), Çiçeklidağ (Payatlı), Çat (Dereçatağı) ve Çimliçayır köylerinde ikamet etmektedirler.

Dadali Türkmenleri iki koldan oluşmaktadırlar. Bu kollardan birisi Bektaşî Kolu ve diğeri ise Hüseyinli Kolu'dur. İsmi sayılan köylerin halkı her iki kolun karışımından meydana gelmiş olup, bir arada yaşarlar. Bektaşî ve Hüseyinli Dadali Türkmenlerinin dedeleri ayrı ayrıdır. Dedelerin akait içerikli tutumlarında bazı farklılıklar görülür. Hüseyinli Dadali Türkmenlerinde canlar Erkandan Geçirilir. Erkan esnasında, cennetten çıktığına inanılan Asa merasim için özel yerinden çıkarılır. Bu esnada dede, "Allah Muhammed Ya Ali" ifadesini 3 defa tekrarlar. Merasimdeki diğerk zevat selam veririler. Selam veren can, sağ ayağını sol ayağının üzerine atar ve sağ elinin baş parmağını öper vaziyette başı eğik selam verir. Bektaşî inançlı Müslüman Dadali Türkmenlerinde, Pençe (el) vurma vardır. Dede sağ eli ile cemaatin tek tek sırtına vurur. Sağ el ve sağ ayak uğurlu kabul edilir. Müslüman Bektaşî Dadali Türkmenlerinin dedeleri Çorum, Sivas ve yöresinden gelirlerken, Hüseyinli kolunun dedeleri, Gaziantep ve Maraş'tan gelirler. Bize göre Hüseyini ve Bektaşî Dadali Türkmenleri, Selim bölgesinden tanıdığımız Kars'ın diğerk Alevi kesimleri gibi, cemaat içi toplumlar olup, Anadolu Türk İslam'ına getirdikleri renk, Tengricilik veya Eski Türk İnanç sisteminden gelmektedir.

Dadali Müslüman Bektaşî_Hüseyini Türkmenlerinde dedeler, pir ve mürşit düzeyindedirler. Bunları Cem Ayinleri için, Zekir/Zakir ve Dede'nin bulunması şarttır. Zekir/Zakir Cem Ayini'ndeki Semah'ı yürüten çalgıcıdır. Dereköylü Aşık Veli Yayı, bir zekir/zakirdir.

Dadali yerleşim yerlerinden Damal'da ve Obruçak'da Cem Evi vardır. Cem Ayinleri'ne diğer Alevi inançlı kesimlerde olduğu gibi düşkünler katılamazlar. Karısını boşamış, kız kaçırarak evlenmiş, kalbi ikilenmiş, vesveselenmiş kimseler Cem'e katılamazlar. Dadalılarda gençler için hamaiileri dede yapar. Gençler hamaiilerinin içerisine sevgililerinin saç tellerini de koyarlar. Dadalılarda "Boynuzsuz koçun ahı, boynuzludan sorulacak" diye bir söz vardır.

Dadali Türkmenlerinin küfür kültürleri yoktur. Evvelce Dadalılarda de az çok beddua var iken, şimdilerde o da tamamen kalkmıştır. İhtiyaç duyulunca bu konuda, "beddua bilmeyiz, Ulu Mevla'ya saldım seni denir" demektedirler. Dadalılarda "beddua eden kimse, bilmeden farkına varmadan, Allah'ın çarkına bulaşabilir" şeklinde bir inançları vardır. Bu söz Allah'ın işine karışma, karışmamalı, Allah'a bırakmalı anlamındadır. Bir iki örnek gerekir ise, "Allah ocağını kararta", "Ali'nin kılıcına rast gelesin" Dadali Türkmenlerinde; "Ali baş Hızır Yoldaşın olsun" , "Ali Kanadının altında olsun", "Kırklar yoldaşın olsun" gibi dualar vardır. Ayrıca közeyin (Köz odunun) göyersin (Çimlensin) de vardır. Dadali Özlü sözleri, "Dana öldü, hap/hesap kesildi", "İti öldürecek (Öldürmektense) Çalıya dola (ipini Çalıya dolandır"

Dadali Türkmenlerinin ana dilleri tamamen öz Türkçe'dir. Anadolu Türkçe'sindeki birinci tekil şahıs ben, Azerbaycan Türkçe'sinde men ve Dadali Türkmenlerinde ise, ban şeklini almıştır. Bu konuyu ilk defa rahmetli hocamız Prof. Dr. M.F.Kırzıoğlu incelemiştir. Dadali Türkmen'i, bana değil bene der. Veya Çekiç değil, çeküç der. Ne yapıyorsun değil naluk edeyirsin der. Dadali Türkmenlerinin kadın kıyafetleri, baş süsleme şekilleri ve dokuma gibi kadın el sanatları da Prof. Dr. Neriman Kırzıoğlu tarafından incelenilmiştir. Damalın ünlü bebekleri, bölgenin folklorik özellikleri ile donatılmışlardır. Dadali Türkmenlerinin ünlü yerel sanatçıları; Aşık Veli Yayıcı, Cafer Avalar, Seyit Ali Özbek, Aşık Niyazi, ayrıca Damal

bebeklerinin ustalarından Fadime Atmaca ve Hatice ana vardır. Dadali kelimesinin etimolojisi yapılırken “Dedeli” üzerinde de durulmaktadır. Bize göre dedeli ile dadalı eş anlamlı olup, kelimenin orijinali Dedelidir. Dedesi olan, dedesi bulunan , bir dede’ye bağlı olan anlamında olmalıdır. Dadaliler aralarında hitap şekli olarak kardeşim, canım anlamında “dadam” ifadesini kullanırlar. Bu aynı mensubiyetin kapsamındanız, bizimki demektir. Samimi buldukları, içtenlikle hitap etmek istedikleri zaman dadali olmayana da dadam denildiği olur. “Naluh ediyisin Dadali” demek “ne yapıyorsun canım” anlamına gelir. Biz ihtiyatlı olmakla beraber Dadaloğlu isminin etimolojisinde de bir Dede bağlantısı arıyoruz. Bu yaklaşım tarzı üzerinde evvelce de durulmuş olabilir.

Damalın yakın çevresinden Göle’de bir köy anadili Zazaca olan alevi köy iken, Yeniköy ve Kalecik köyleri ise Türk Alevi köyleri olarak bilinirler. Halk Damal ve Hanak Alevilerine Türkmen demişken, Göle’nin bu iki köyünü muhtemelen ağız farkından Dadali saymamıştır. Dadalılar her nedense bazı çevrelerce Kars Aleviliğinde farklı bir yere oturtulmuştur. Bunlara; Gürcü Türkmen’i, Türkmen, Yerli Türkmeni veya Cinçavut da denilmiştir. Karsın yerli halkı anlamında Bezbaşlar, Dadalılardan tamamen farklı ve Sünni inançlıdırlar. Dadali yerleşim yerleri daha ziyade, Yörenin Kıpçak Türk Coğrafyası kapsamındadırlar. Dadalılar bu bölgeye daha ziyade Doğu ve Güneydoğu Anadolu’dan gelmiş olmalarına rağmen, Kıpçak Türk kültür genleri de taşımış olmalılar. Halk çok kere isimlendirmeği bir esasa istinat etmeden yapabilmektedir. Dadali Türkmenleri munis karakterli, çalışkan, çevre ilişkileri mükemmel insanlardır.

Dadali Türkmenlerinin dürüst, sade, samimi ve içten oluşları ile ilgili olarak bazı fıkralar da anlatılır. Bunlardan bir ikisini anlatmak gerekir ise; Kaymakam Dadali köyüne gider ve halkın halini hatırlar, iyiliklerinin kaymakamın tutumuna bağlı olduğunu

anlatmak isteyen yaşlıca bir Dadalı, “Kaymakam bey dadam nasıl olalım, sen bir kara katır biz guyrüğunun altında bir kara sinek, O ki guyrüğun gevşetiyorsun nefes alıyırık. O ki guyrüğun sıkıştırıyorsun canımız çıkıyor” cevabını veriyor. Bir başka köyde kaymakama Posof’un meşhur elmasından ikram ederler. Elmayı yerken bıçak da kullanan kaymakam ezik kısmını ayıklamak ister. Bunun üzerine ev sahibi, “sağlamını ye kaymakam bey biz ezikleri mallara veriyirik” der. Bir gün de pazara merkebi ile iki sandık elma götüren Dadalı’nın elmaları merkeple birlikte kayıp olunca Dadalı, “hey gidi hallar, eşek kulakların sallar, eşek emanet idi gitti bizim zandığlar”der. Onun için elma sandıkları elmadan daha önemlidir. Merkep ise zaten onun değildir.

Kars’ın merkez köylerinden; Hacıhalil, Karaören, Azat, Selim ilçesi’nin Böcükli, Kotanlı ve Akpınar, Sarıkamış ilçesinin Boyalı, Tuzluca, Kağızman ve Iğdır’da 1 er 2 şer köy alevi inançlı köy olmakla beraber bunlar Dadalı değillerdir. Iğdır, Ardahan ve Kars’ta anadili Kırmançca olan Alevi inançlı köy de yoktur.

Dadali Türkmenleri arasında Selim ve Kars’ta sunileşme şeklinde inanç değişimi yaşandığı olabilmektedir. Bektaşî olan Dadaliler Sünnileşmeğe daha yatkındırlar. Bektaşî inançlı Dadaliler, camiye gider, vakit namazlarını kılar, oruç tutarlar. Hüseyini inançlı Dadali Kesimde namaz kılınma ve oruç tutulması pek görülmez. Bunlarda Muharrem Orucu 3-12 gün olarak tutulur. Bu toplumun inancına göre orucun aslı 12 gündür. 12 imam için 12 gün oruç tutulduğu ifade edilir. Ölmüş bir kimse için yakınları onun adına oruç tutarlar. Oruçlu olunan 12 gün zarfında traş olunmaz, et yenilmez, hayvan kesilmez, su içilmez, banyo yapılmaz, evli çiftler ilişkiye geçmez ayrı yatarlar. Bu zaman zarfında eğlenceye gidilmez eğlence yapılmaz. Radyo, televizyon ve benzerleri açılmaz. Aşık meclislerine gidilmez, aşık

dinlenilmez. Ağıtlar söylenir. Cenk/conk ve deyiş/deyzaman/düezimam okunur. 12 İmam üzerine deyişler söylenir

Ölmüş Dadali Türkmenleri babaları için kurban kesmezler. “Kardaşlık” adına, mevtanın kardeşi “Dar kurbanı” keser. Dar kurbanı kesilmeyen Dadalının, kardeşi ölünceye kadar, öbür dünyada ayakta beklediği inancı vardır. Kardeşliği ölmüş bir Dadali ancak kardeşliği ölmüş bir dadalıyı kardeşlik edinebilir.

Dadali Türkmenlerinde; Turna semahı, Kırklar Semahı, Ağır Semah, akşam Semahı gibi semahlar vardır.

Dadali Türkmenlerinde, güneşten sonra, güneş battıktan sonra, kuşları yuvaya dönüş vaktinde defin yapılmaz, ertesi güne bırakılır. Benzeri bir çok iş daha ertelenir. Bu saatlerde dikiş yapılmaz, sakız çiğnenilmez. Bu inançlar Anadolu’nun diğer kesimlerinde de yaşamaktadır. Gece sakız çiğneyenin ölü eti çiğnemiş olacağı inancı vardır. Güneşin batma vaktine, dar vakit, denir. Bu saatten sonra yerlerin bağlandığına inanılır.

Dadali Türkmenlerinde de Cuma akşamları helva, pişi gibi yağ kavruarak koku çıkarma uygulamasının hayrına inanılır. Bu tür hazırlıklar daha ziyade fakir ailelere ikram edilirler. Eskiden evlere gönderilirdi. Dadalilerde bu uygulamaya “Cumalık” denilir. Bu hayır işleme uygulaması kapsamında ayrıca süt, yoğurt ve yemek de gönderilirdi. Bu akşamlarda ruhların evlerini ziyaret ettiklerine ailelerinin yanına geldiklerine inanılır. Bu inanç ve uygulama, Türk kültürlü halklar arasında çok yaygındır. Eski Türk İnanç Sistemi’ndeki ata-evrah ruhları ile ilgili olduğu kabul edilmektedir. Çıkarılan kokudan geçmişlerin mutlu

olacakları inancı vardır. Cuma geceleri kavgadan gürültüden kaçınılır, dedikodu yapmamaya çalışılır. “Cuma, canlının cinlinin ibadete ihtiyaç duyduğu gündür” diye bir inanç vardır.

Dadali Türkmenlerinde ağıtçı kadınlar “Ağlayıcılar” olarak bilinirler. Ağıtlar açıktan ve sesli okunurlar. Hicap eden yaşlı kadınlar kocaları için sessiz ağlarlar. Türklerin ölülerin defin sırasında yaptıkları merasimlere, “Yuğ Töreni” adı verilirdi. Bu törenlere, “Yuğcu”, “Sığıtçı” adı verilen hususi kişiler katılırdı. Bunlardan ilki ölenin macerasını hikaye edip anlatır, ikincisi ağlayıcılık görevini yerini getirirdi (A.İnan, Eski Türk Dini Tarihi, Ankara, 1976, s.118-120) Ağıt ve ağıtçı geleneği Türk kültürlü halklarda yaygın bir uygulama olup hala devam etmektedir. Türkiye çapında birçok kere çalışılmış olan konunun biz Doğu Anadolu örneklerini inanç içerdikleri itibariyle incelemiştik. (Yaşar Kalafat, Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri, Ebabil Yayınları 5. baskı, Ankara 2006, s.206-223)

Dadali Türkmenlerinde Cem Ayini’nin dışında, Kurban Bayramı ve Aşure Bayramı’nda, Pir’in evinde veya müsait bir yerde kurban kesilir. Dadali Aşuresi’ne 12 çeşit besin maddesi konulur ve aşure dağıtılınca hiç kalmamasına dikkat edilir. Aşure dağıtılırken kova ile ev ev dolaşılır ve evlerden kap alınır. Aşure kabının sahibine boş gönderilmemesi geleneği Dadalı Türkmenlerinde yoktur. Bazen aşure kabının sahibine yıkanmadan gönderilmesi gerektiğine inananlar çıkabilmektedir. Aşure kabının hiç kalmayacak şekilde boşaltılmasının bir izahı olmalı. Nevruz /Yeni Gün Bayramında kiler, depo ve benzerlerinin dipleri hiç kalmayacak şekilde temizlenir. Bulaşık aşure kabının temizlenilmeden iade edilmesi ve boş iade edilmemesi, bereket içerikli izahı gereken hususlardır.

Dadali Türkmenlerinde Nevruz/Yenigün kutlamaları geleneği yoktur. Geçmişte ilk baharda yumurtalar kırmızıya boyanır, bu yumurtalar akşamdan dışarıya bırakılır, sabahleyin

altında bir böcek olması halinde o yılın bereketli olacağına inanılırdı. Bu inanç ve uygulama Varto yöresi Alevi inançlı Zaza larında bir kült oluşmuş olup, Türk kültürlü diğer Anadolu kesimlerinde inancın çeşitli versiyonları vardır. (Ali Haydar Dedekurban, Zaza Halk İnançları, Zaza Kültürü Yayınları, Ankara, 1994; Ali Haydar Dedekurban, Zazalarda Şölenler ve Törenler, Zaza Kültür Yayınları, Ankara, 1994; Ali Haydar Dedekurban, Zaza Halk İnançlarında Kültler, Zaza Kültür Yayınları, Ankara, 1994)

Dadali Türkmenlerinde Hıdrellez’de Kavut Haşılı yapılır. Kavut Hıdrellez’in 3. günü öğütülür ve ambara konulur, kapı kilitlenir, sabahleyin Hızır’ın atının nalı veya kamçısının izi aranır. Bu iz bereket emaresi olarak algılanır, ve orası ziyaret yeri olur. Kavut Haşılı veya pilav veya helva 3 ayrı eve gönderilir, zira oruç da 3 gündür. İnanca göre Hızır, Ellez ve Nebi 3 kardeşirler ve bunlarla ilgili fırtına kardeşler diye bilinen efsaneler anlatılır. Gregoryan inançlı Türk ve Ermenilerde de Hıdırellez inancı vardır.

Dadali Türkmen mezar taşlarında at, silah, demlik, ıbrık şekilleri vardır. At ve koç mertliğın, silah cesaret ve kahramanlığın sembolü olup, demlik açık sofralı, ikram severliği, ıbrık inançlı olmayı, ibadeti, tığ ise kilim, halı örgü maharetine işaret eder. Bu uygulama ve izahı Dağıstan ve Tunceli Türk kültür coğrafyasında da görmekteyiz. Gregoryan inançlı halkta gerek Ermeni ve gerekse Türk, koçlu koyunlu mezar taşları vardır. Diğer Hıristiyan mezheplerinden Ermenilerde koçlu koyunlu mezar taşları yok iken, bir kısım Gregoryan inançlı Ermenilerde olması ilginç olmalı.

Dadali Türkmenlerinde Allah’ın ve peygamberi Hz.Muhammedin şefaati istenir. Hz. Muhammed İslam peygamberi olarak bilinir inanılır. Hz. Ali’ye İslam tarihinde haksızlık

yapıldığına inanılır. Bu konuda bazı söylemler, inançlar ve uygulamalar vardır. Bunlardan mersiyelerden bahsedilebilir.

Dadali Türkmenlerinde hayvanlarla ilgili bazı inançlar da vardır. Dadali Türkmenleri tavşan eti yemezler, bu durumu tavşanın çift tırnaklı oluşu ve haiz görüşü ile izah ederler. Ayrıca tavşan yavrusunu çıplak/tüysüz doğurur ve onun gözleri eşek gözüne benzemektedir. Dadali Türkmen halk inancına göre karga Hz. Ali'nin mezarını kirletmiştir., bunun için sevilmez. Güvercin ise, ağzı ile su getirip ve kanadı ile bu pisliği temizlemeğe çalıştığı için sevilir. Turna Semahı, Saman Yolu'ndan esinlenerek gökyüzünde, yolunu şaşırana rehber olduğu için sevilir. Kaşıntıya düşmüş Alevi çocuklar için “Kurtdeşen” olmuş denilir. Bu hastalığa kurdun izini bozan çocukların yakalandığı inancı vardır. Bu hastalığın tedavisi için, hasta çocuğun kurdun aşık kemiği ile yıkanması gerektiğine inanılır. Tavşan etinin yenilmemesi alevi inançlı halkın genelinde var iken, bir kısım Sünni inançlı halkta da bu hayvanın etinin fazla yenmesinin kanser hastalığına yol açabileceği inancı vardır. Güvercinin bazı tasavvuf ehline cin yiyici olarak bilindiği de ifade edilmektedir. Kurtdeşen kaşıntı yapması ile Türk kültürlü halklarda bilinen bir hastalıktır. Türk halk tefekküründe, kurt izi kutsaldır. Kurt izine basan iki kişi yedi yıl kardeş olurlar. Kurdun dişinde, gözünde, tırnağında derisinde, kanında hikmet aranır, hikmet olduğuna inanılır. (Yaşar Kalafat, “Azerbaycan-Anadolu-Suriye Sözlü Kültüründe Kurt”, II.Kayseri ve Yöresi Kültür Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni, Kayseri, 10-12 Nisan 2006; “Doğu Anadolu Halk Kültüründe Kurt”, I.Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu, 17 Kasım 2005 Doğubeyazıt; “sözlü Kültürde Bursa ve Yöresi Örnekleri İle Kurt I”, II. Bursa Halk Kültürü Sempozyumu bildirileri, 20-22 Ekim 2005 Bursa, Bursa 2005, c.2, s.415-423; “Türk Halk İnançlarında Kurtla İlgili Yeni Tesbitlerimiz”, Prof. Dr. Fikret Türkmen armağanı, İzmir 2005, s.403-409)

Dadali Türkmenlerinde çiçek hastalığına yakalanmış hayvanların tedavisinde “Çiçek Tası” kullanılır. Dede bu tas ile tedavide kullanılmak üzere “Okunmuş” verir. Çiçek tası, “Şifa Tası” veya “Şifa eli” olarak da bilinir ve bereketi celbetmek maksadı ile de kullanılır. Dede bu tas ile ürünleri artsın diye tarlaya ve hayvanların üzerine su serper. Bu neviden taslar Türk kültürlü halkların Sünni inançlı kesimlerinde de vardır. Bunlar kırk çıkarmada korku çıkarmada, nazar gidermede kullanılır. Bazen üzerlerine Allah’ın sıfatlarından kırk sıfatın yazıldığı veya üzerinde Allah’ın sıfatlarının yazılı bulunduğu kırk anahtarın olduğu da olur.

Dadali Türkmenlerinde Yağmur Duası’nı Dede idare eder. “Davar Taşkesen” Ulgar Dağı’nda kutsal bilinen bir yer olup yağmur duası burada yapılır. Ulgar Dağının etimolojisi, Ulkar, ilk kar şeklinde yapılmaktadır. Kar yağınca ilkin bu dağın tepesine düşmektedir. Bulgar ve Ulgar kelimeleri arasında da müştereklikler aranılmıştır. Bu konuda merhum Eröz ve Kırzioğlu hocaların çalışmaları bilinmektedir. Bölgedeki Kel Dağı’na da kuraklık ve kıtlıktan kurtulmak için duaya çıkılır ve dağa gidilirken “lokma” götürülür. Yerel ifade ile “Allah Allah Allah” çekilir. Yağmur duası uygulamaları, diğer Anadolu Türkmenlerinde Kars’ın diğer Alevi inançlı halkından farklı değildir. Yağmur Duası Türk kültürlü halklarda ortak kültür paydalarındandır. Kars ve Ardahan’daki Alevi inançlı halk ile yörenin Şii inançlı Müslüman halkı arasındaki en bariz ortaklıkları İmam Caferi akaidine verilen özel önemdedir.

Dadali Alevi- Bektaşî inancında yatır yoktur. Ziyaret yerleri vardır. Bunlar, “Ziyaret”, “Ziyaret Tepesi” gibi yerlerdir. Ziyaret, Eski Kılıç yol ayrımındadır. Buradan saygı ile geçilir, buranın taşı toprağı öpülür. Buraya para atılır burada çaput/adak bezi bağlanır. Ziyaret Tepesi, Damal’ın karşısındadır. Burada da aynı dini uygulamalar yapılır. Cuma gibi ulu günlerde buradan ışık geldiğine inanılır. Buradaki Delikli Taş’da kurban kesilir. Kıtlığın giderilmesi ve

kuraklığın son bulması için burası kurban kesme yeridir. “Davar Taşkesen” de bir Dadalı ziyaret yeridir. Davar Taşkesen Efsanesine göre, çiftçinin birisi koyun kırkıyormuş, bir pir gelip kendisinden yün istemiş, kırkım yapan ağa pire yalan söyleyip yün vermemiş. Bunun üzerine pir ağaya, “davarın taş kesile” demiş ve ağanın davarları taş kesilmiştir. Taş kesilmiş davarları bulunduğu yerin etrafına duvar örülmüştür. Arada geçilmesi zor bir dar yol vardır. Günahkarların bu yoldan geçemeyecekleri inancı vardır. Garibe isimli ziyaret yeri Otağ köyünde, Yeşilbaş isimli ziyaret yeri de Posof Yolu üzerindedir. Bu ziyaret yerlerindeki uygulamalar da, yer öpme, eşya bırakma, adak bezi bağlama ve benzerleri itibariyle diğer Dadalı Ziyaretlerinden farklı değildir. Delikli taştan geçerek tedavi olma, hikmet bekleme oldukça yaygındır. Birçok yerde ağaç kovuğundan, demir halkadan da aynı amaçla geçilir. Kutsal yerlerdeki dar alanlardan geçerek günahsızlığa inanmak da çok yaygındır. Hacı Bektaş Veli Türbesinin yakınında da böyle bir yer vardır. Tarsus’taki 7 Uyurlar Mağarası ile ilgili de bu türden inançlar vardır. Keza Taş Kesilme motifi de yaygın bir inançtır. Bazen kurtulmak için taş olmak istenilir dua edilir. Bazen adak adanılıp yerine getirilmeyince taş kesilme ile cezalandırılır, bazen de büyük günahların cezası olarak taş kesilir. Taş Kesilme konusunu ilk defa ayrıntılı inceleyen, Prof.Dr. Sayım Sakaoğlu olmuştur.

Dadali olarak bilinen İslam Türk kesimde kız alınıp verilirken, hayır işlerde, kız isteyen taraf kız ailesine 3 defa “mezhebimiz İmam Cafer mezhebi üzerine ....’nin oğluna ....’nin kızını istemeğe elçiğim, elçiliğe geldim” der, kız tarafı aynı ifadeyi bir defa tekrarlar. Dadali Türkmenleri ile Şii Caferi İnançlı Müslüman Türk kesim arasında geçmişte kız alıp verme akrabalığı olmazken, şimdilerde bu iki kesim arasında evliliklerin yapıldığı görülebilmektedir. Sünni kesim ile Dadaliler arasında evlilik hemen hemen hiç olmaz. Alevi inançlı Zazalar ile Dadaliler arasında kız alınıp verilmesi olur. Ancak Alevi inançlı Zazalar, Şii ve suni inançlı kesimlere kız vermezler. Zaza köylerinde esasen Zaza pek kalmamıştır.

Ardahan'ın Cincöp, Hanak'ın Ortakent, Kars'ın Karacaören, Arpaçay'ın Uzunçayır / Zöhrap'ında bir dönem Zazalar da yaşamışlardır. Posof'un dağınık halde bir iki köyünde yaşamakta olan Türk kültürlü Gürcü halk da Gürcüceyi unutmuştur. Bunların Kıpçak Türkleri olduğuna dair ciddi tespitler yapılmaya başlanılmıştır.

Dadali Türkmenlerinde Aleviliğin gereğine icabet edilip cenaze saz eşliğinde kaldırılmış. Defin esnasında mezara ölünün çok sevdiği bir eşyası, atının eğeri, silahı, boynunun kuşağı, takısı konulurdu, ancak şimdilerde bu uygulama kalkmaya başlamıştır. Mezara ölü ile birlikte bir takım eşyalarının konulması Eski Türk İnancındaki, hayatın ölümden sonra da devam edeceği inancının bir tezahürü bir sonucudur. Bu uygulama Türk Kültürlü diğer halklardan ziyade Alevi inançlı kesimlerde yaşamaktadır. (Yaşar Kalafat, “Kurban, İnsandan Kurban, Türklerde Kurban İnancı”, Türk Kültüründe Ölüm Sempozyumu, İstanbul , 2004)

Dadali Türkmenlerinde Dede'nin geliri halkın yardımları ile sağlanır. Bunun için belirli ve mecburi bir tören yapılmaz, Dedenin avucuna veya cebine usulünce bir miktar para konur. Eskiden dedenin ekinine biçimine ve inşaatına, dini statüsüne hürmeten yardım edilirdi, şimdilerde bu uygulamalar pek kalmamıştır. Dadali Türkmen cemlerinde para toplanması usulü yoktur. Dede önyak olarak, işi gücü olmayanlara, dükkanı yananlara, dul kalanlara yardımcı olurdu. Dadali Türkmenlerinin “Can Aşı” nda da dedenin kolu vardır. Cenazeden 7 ve 40 gün sonra can aşısı verilir. Seneyi devriyesinde ise “Heyrat/Hayrat” verilir, Kur'an-ı Kerim okutulur. Tarikatta mahkemenin halledemeyeceği davaları dede halleder. Eskiden Dadali Türkmenleri mahkemeye gitmezlerdi. Mahkemelik işleri olmazdı ve dedelik müessesesi daha güçlü idi.

Dadali Türkmenlerinde sırlı, kimliği gizli, özel kuvve sahibi olduğuna inanılan kimseler de vardır. Bunlardan Koyunpınarlı Şaan/Şahin, tevekkeli, budala olarak bilinir, ancak tekin değildir. Kendisini kızdıran değirmenciye, “dursun değirmenin” deyip değirmenin durmasını sağladığına inanılır. Bu şahsın aynı anda farklı yerlerde görüldüğü söylenir. Bir isim de Burmadereli Kişi’dir. Bu şahıs atlara çok uzak mesafeden el hareketleri ile komut verip uygulamalarını sağlamaktadır. Bir diğer efsanevi şahıs da Ambarkaya’lıdır. Bu şahsın cinlere hükmettiğine, yağmurun yağmasını durdurduğuna inanılmaktadır. Dadali Türkmenlerinde çeşitli lakaplar da vardır. Bunlar; Kambur/Kuzikli, Ayağı lal/topal, Kekeme/Kekeç, Cimri/Malyemez, İşmarcı/İşaret verici gibidir.

Dadali çocuk oyunları; Hello/çelik-çomak, Südürme, Birdirbir, Uzun eşek, Hamam Kızdı, Kayış Kaçırma, Güvercin Taklası ve diğerleri vardır. Ayrıca Papağa Gitme, Yüz Ağlığı oyunları da vardır. Dadali Türkmenlerinde koyunların doğumuna 50 gün kala belirli günde Koç Katımı yapılır. Bunlar bereket temennili eğlencelerdir. Deve oyununda gelinin bacakları zillidir. Peşkir açılır para ve yiyecek toplanılır Deveciye, Şişman denir. Deveye sırayla binilir. Para ve yiyecek vermeyene alttan iğne batırılır. Ayrıca; Yüzük oyunu, Billik/bilye/misket Oyunu ve aşık oyunları vardır. Aşığım Çik, Kala, Çulun Dök, Cız aşık oyunlarıdır.

Bereket içerikli eğlencelerden birisi de, Horavellerdir. Horaveller Kotan zamanı söylenirler;

“Kayada kuş olur,

Kuş kuşa yem getirir

Bıldırki şen gönlünde

Şimdi baykuş oturur

Ho ho ho” gibi parçalar okunur.

Hodaklar atışırken hodak hodakğa

“o gecede garda/karda

Bu gece de garda

Bacını yatırım harga

Ho ho ho” denir.

Cevaben de;

Kara koyun saçak çeker,

Benim maçkal (Kotanı tutan) anan sevse

Baban bana bıçak çeker

Ho ho ho” denir.

SONUÇ

Dadali Türkmenleri, Damal ve Hanak merkez ilçe ve köylerinde yaşayan Alevi Bektaşî İnançlı, halk kültürümüzün orijinal renklerini taşıyan, tekrar tekrar incelenmeleri gereken bir halk kesimimizdirler.